

壮族医药越南留学生课堂教学口译的探讨

梁 烨*, 尹毅霞[#]

右江民族医学院附属医院(临床医学院)教学部, 广西 百色

收稿日期: 2023年7月16日; 录用日期: 2023年8月26日; 发布日期: 2023年9月4日

摘 要

壮医药是壮族先民在与自然界作斗争中产生的, 用壮族语言传播的, 用于预防和治疗疾病的社会性、实践性、知识性、专业性和科学性的门类学科。壮族人在感悟宇宙万物变化规律的基础上, 将主观认识与客观实践相结合, 对民族医药的细化和分类总结, 历经几千年的孕育和发展, 形成独特的医药科学体系, 深深地扎根在人民群众之中, 深受青睐, 为人类的健康工程事业做出了巨大的贡献。壮医药的词汇含量丰富、构成复杂、特点鲜明, 因受壮族语言的影响, 隐晦很深, 难以理解, 在外国留学生中能够听懂, 看懂的为数不多, 影响外国留学生的学习兴趣, 成为教学质量的一道屏障。壮族医药词汇如果不能翻译成越南文字, 能够听懂, 看懂的越南人为数不多。开展壮医药常用词汇中文越文对译, 对两国居民外国留学生学习壮医药理论, 应用壮医药技术, 有效消除交流障碍, 提高防病治疗效果, 缩短小文化差异, 推进睦邻友好的合作, 提高教学质量等有重要作用意义。

关键词

壮族医药, 词汇, 越文口译

Exploration of Classroom Teaching Interpretation for Vietnamese Students of Zhuang Medicine

Ye Liang*, Yixia Yin[#]

Teaching Department of Affiliated Hospital (Clinical Medical College) of Youjiang Medical University for Nationalities, Baise Guangxi

Received: Jul. 16th, 2023; accepted: Aug. 26th, 2023; published: Sep. 4th, 2023

*第一作者。

[#]通讯作者。

Abstract

Zhuang medicine is a social, practical, intellectual, professional and scientific discipline, which was produced by the ancestors of Zhuang nationality in the struggle against nature, spread in the language of Zhuang nationality, and used to prevent and treat diseases. On the basis of understanding the changing laws of all things in the universe, Zhuang people combine subjective knowledge with objective practice, refine and classify national medicine, and after thousands of years of gestation and development, form a unique medical science system, which is deeply rooted among the people, is deeply favored, and has made great contributions to human health engineering. It is rich in vocabulary, complex in composition, and distinctive in characteristics. Due to the influence of Zhuang language, it is very obscure and difficult to understand. For me, if the medical vocabulary of Zhuang nationality can't be translated into Vietnamese, few Vietnamese people can understand it. Carrying out Chinese-Vietnamese translation of Zhuang medicine common words plays an important role in learning Zhuang medicine theory, applying Zhuang medicine technology, effectively eliminating communication barriers, improving the effect of disease prevention and treatment, shortening cultural differences, and promoting good-neighborly and friendly cooperation. Zhuang medicine is a social, practical, intellectual, professional and scientific discipline developed by the ancestors of Zhuang people in their struggle with nature and spread in the language of Zhuang people for the prevention and treatment of diseases. The translation of commonly used vocabulary in Zhuang medicine between Chinese and Vietnamese plays a significant role in facilitating the study of Zhuang medicine theory and the application of Zhuang medicine techniques for residents of both countries and foreign students. It effectively eliminates communication barriers, enhances disease prevention and treatment outcomes, reduces cultural differences, promotes friendly cooperation between neighboring countries, and improves the quality of teaching.

Keywords

Zhuang Medicine, Vocabulary, Vietnamese Interpretation

Copyright © 2023 by author(s) and Hans Publishers Inc.

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Open Access

1. 引言

壮医药是壮族先民在与自然界作斗争中产生的,是用壮族语言为传播媒介的,用于预防和治疗疾病的社会性、实践性、知识性、专业性和科学性的门类学科。壮族人在感悟宇宙万物变化规律的基础上,将主观认识与客观实践相结合,对民族医药的细化和分类总结,历经几千年的孕育和发展,形成独特的医药科学体系[1]。壮医药在长期的临床实践过程中,积累了极其丰富的经验,为人类的防病治病做出巨大的贡献,并借助语言和文字,世代传承,匠心独运,独树一帜,功不可没[2]。壮医药是重要的民族医药文献,其独特的理论知识和社会实践效果成为医学科学的瑰宝[3]。壮医药技术深深地扎根在人民群众之中,深受青睐,是居民防病治病的重要方法之一,是祖国医学百花园中的重要组成部分[4]。壮医药的理论通俗易懂,方法简便易行,适应性广泛,社会效果显著,理论体系逐渐完善[5]。壮医药词汇含量丰富,构成复杂,特点鲜明。受本族语言的影响,许多壮医药词汇来源于壮族民间的俗语,俚语,谚语,隐晦很深,难以理解,成为文化传播的屏障。随着经济全球化,文化多元化的发展,各国人民之间的交

流频率正在快速提升, 由于历史上的原因, 应用壮医药治疗疾病是许多越南人的一种习惯, 因此壮医药走出国门有着牢固的基础[6]。然而对于越南人来说, 如果不能用越南文字精准地翻译壮族医药词汇, 能够听懂, 看懂的情况是凤毛麟角[7]。在外国留学教学中, 开展壮医药常用词汇中文越文对译工作, 方便两国居民为外国留学生学习壮医药理论, 应用壮医药技术, 不论是对提高教学质量、有效消除交流障碍、提高防病治疗效果, 还是在缩短两国民族的小文化差异, 对促进两国的政治互信, 推进双方睦邻友好的合作, 增进双方的经贸往来等都具有重要的纽带作用[8]。

2. 壮医药的诊疗和基础理论词汇及其中越对译

2.1. 诊疗词汇

三道两路(Ba lóidì, hai con đường), 阴阳为本(Âmdươnglàđiềucủnbản), 三气同步(Ba khíđồngbộ), 脏腑气血骨肉(Nội tạng và máu), 毒虚致病(Độc hại bệnh)学说。调气解毒补虚(Điềuchính khígiảitộcứachữa sâilâm)理论成为壮医药主要的理论体系。痧、瘴、蛊、毒、风、湿(Sha, miao, trùng, độc, gió, ẩm)等病症, 内病外治(Trị liệu bên trong và bên ngoài), 导引按跷(Hướng dẫn nhả nút), 目诊(Mục tiếu chuẩn), 药线点灸疗法(Y học dòng moxibustion), 竹罐疗法(Liệu pháp chấu tre), 筋经疗法(Trị liệu cơ bắp), 痧病诊疗(Trị bệnh sốt), 针挑疗法(Trị liệu Kim châm)等诊疗方法成为壮医药主要的临床实践。特别是经筋推拿疗法(Trị liệu massage qua gân)、药线点灸疗法(Y học dòng moxibustion)、小针刀疗法(Một cây Kim nhỏ)、火针疗法(Châm trị bằng hỏa Kim)、刮痧疗法(Trị liệu cào)、刺血疗法(Cả giảm xóc và oặt huyết)等临床使用广泛。其中, 药线点灸疗法(Y học dòng moxibustion)等还被评为国家级非物质文化遗产。

2.2. 三道两路理论

在半封闭的森林、河流环境中生活的壮族先民古越人, 在感悟运动着的物质变化规律的基础上, 不断地开创了征服自然, 适应环境的技能, 从依赖天然工具发展到了依赖自制的石器进行生产劳动, 跨过了猿类的门坎进入人类生活新时代。东巴文字, 夜郎天书, 巴蜀符号, 红岩天书, 甘桑石刻文字等等文化遗产都在这一带先后出土, 把古越人古老的文化展现给我们。这些历史文化充分地证明了壮族先民对天地的崇拜和对科学的向往。壮医药就是古越人开创民族医学科学中的一颗明珠, 在过去的两千多年历史过程中, 为人类健康发挥了重要的作用。

三道两路是壮医药理论的重要核心思想之一。三道指的是谷道(Nhò vàngũ cốc)、水道(dung dịch dinh dưỡng)和气道(Khí); 两路指的是龙路(Loong)和火路(Hỏa)。长江以南地区的珠江流域和红河流域是亚热带季风气候, 是稻谷(Lúa gạo)、麦子(Lúa mì)、大豆(Đậu nành)、玉米(ngô)、薯类(Chiêu đãi)等五谷杂粮(Lương thực)最适宜生长的地区, 谷文化在壮族先民中占有重要地位, 这里的谷文化源远流长, 壮族先民认为五谷杂粮是禀天地之气以生长, 赖天地之气以收藏, 得天地之气以滋养人体。人必须源源不断地吃进五谷杂粮, 才能维持生命。进入人体的五谷杂粮, 必须经过消化(Tiêu hóa), 吸收(Hấp thụ)和排泄(Bài tiết)等通道正常运行, 才能维持健康(Sức khỏe)。壮族人将消化, 吸收和排泄五谷杂粮的通道称之为谷道, 壮族语言称之为“条根埃”(Ăntoi)。其交换的枢纽为消化系统(Hệ tiêu hóa)等。壮族先民对水的认识, 感受和观念都有独特的见解, 壮族先民认为水为生命之源, 人必须源源不断地吸入水分, 才能维持生命。进入人体的水, 必须经过吸收和排泄之通道正常运行, 才能维持健康。壮族人将吸收和排泄之通道称之为水道, 壮族语言称之为“条幽”(Dung dịch hút Bi rangoài), 其交换的枢纽之脏为泌尿系统(Hệ thống nước tiểu)等。壮族先民认为水道与谷道同进而出, 人体通过谷道吸收水谷精微营养物质之后, 谷道排出粪便(phân), 水道排出汗液(Mồ hôi và ợ hơi), 尿液(Nước tiểu)和其他分泌物。壮族先民对气的认识也有独到之处, 认为气是组成万物的本源, 气是很细微的物质, 形状变化无常, 气都是在不断运动, 能够自由散布。壮医药

认为气是人体器官(Các cơ quan của con người)生理机能(Sinh lý học)的动力,是生命之源,人必须源源不断地吸入气,才能维持生命。进入人体的气,必须经过吸入和呼出之通道正常运行,才能维持健康。壮医药将吸入和呼出气的通道称之为气道,壮族语言称之为“条嘿”(khí),气道是人体之气与大自然之气相互交换互为补充的通道,进出于鼻子口腔(Mũi miệng),其交换的枢纽之脏为呼吸系统(Hệ thống hô hấp)。谷、水、气这三类物质在维持人体正常生命活动不可或缺,同时人体的物质又必须通过谷道、水道、气道三个通道与大自然保持直接相通,不间断的进出交换(Truy cập vào trao đổi),实现新陈代谢(Sự trao đổi chất)。三个通道中任何一个或多个通道出现阻塞或调节障碍,都影响生命正常的物质代谢而导致疾病的发生。壮族先民对龙的认识,古越族人认为构成人体物质的和谐是健康的重要保障,进出人体的物质,必须相互平衡(Cân bằng với nhau),相同相成(Cùng một bên),相辅相成(Hỗ trợ lẫn nhau),进出对等(Vào và ra đồng đẳng),人体才健康,否则就产生疾病。因此人体内的三道物质都是经过道路运行和调控,壮医药将体内运行和调控体内物质的道路称为龙路。龙路在人体内即是精,气,血,津等物质的运输通路,其功能主要是为脏腑(Nội tạng, nội tạng),筋骨(Coxương),肌肤(Làn da)输送营养物质。壮族语言称之为“条隆”(Con rồng),龙路有干线,有网络,遍布体内,循环往来,其枢纽在心脏,血管和淋巴系统(Tim, mạch máu và mạch bạch huyết)。壮族先民对火的认识,古越族人认为,火是神灵的化身,是火赐给人类的健康,幸福和财富,火还能给人传宗接代。火是体内物质互相转换,气血骨肉合气升发的催化剂(Chất xúc tác)。因此人体内的物质互相转换都是经过道路完成,壮医药将体内物质互相转换道路就是火路。壮医药认为火路在人体内为传感之路,用现代语言来说也可称为调控通路(Đường dẫn điều chỉnh)。壮语称之为“条肥”(cùi),火路在人体内是的基因(Di truyền),蛋白质(protein)和神经(Thần kinh)等调控系统(Hệ thống điều chỉnh và điều khiển)。火路同龙路一样,有干线及网络,四通八达,使正常人体能在极短的时间内感受外界多种信息和刺激,并经其中枢“巧坞”(não)的处理,迅速做出反应,以适应外界的各种反应,维持人体正常生命活动。

3. 壮医药常见病症词汇及其中越对译

3.1. 壮医常见疾病

发痧(Shabị bệnh),发旺(痺病, Gửi ở ellwangen),发北(癲病, Động kinh),墨病(哮喘, Hen suyễn),胴尹(胃痛, Đau dạ dày),笨浮(水肿, Thỉ đàng),发痲(结核病, Bệnh Lao),麻邦(中风, Đột quỵ não),邦印(痛证, Đau đớn hiểm hiểm),舐幽甜(糖尿病, Tiểu đường),仲嘿啖尹(痔疮, Bệnh trĩ),骆茨(关节炎)、隆茨(痛风),核嘎尹(腰痛症, Đau lưng thấp),活邀尹(颈椎病, Bệnh cột sống cổ tử cung),旁巴尹(肩周炎, Periarthritis vai),夺扼(骨折, Bị gãy),骨痲(骨癌, Khối u xương),卞假档(不孕症, Vô sinh),勒爷得凉(小儿感冒, Trẻ em cảm lạnh),勒爷墨病(小儿哮喘, Trẻ em hen suyễn),瀚幽(遗尿, Yi Niao),航靠谋(腮腺炎, Quai bị),火眼(结膜炎, Viêm kết mạc),楞涩(鼻炎, nhỏ),货烟妈(咽炎, Viêm cổ họng),能啥能累(湿疹, Chàm bội),舐幽扭(淋证, cây)等[6]。

3.2. 发旺病症

发旺(Gửi ở ellwangen),越南文为 Gửi ở ellwangen 或 Bibị bệnh,与中医的痺病(Bibị bệnh)相关,指正气不足,风、寒、湿、热等外邪侵袭人体,脉络痹阻(Kinh huyết tắc nghẽn),气血运行不畅所导致的,以肌肉(Cơ bắp),筋骨(Cơ hội),关节酸痛(Đau khớp),麻木(Tê liệt),肿胀(sưng),运动障碍(Rối loạn vận động),关节肿大(Các khớp sưng lớn)和灼热感(Sự nóng bỏng)等为主要证候特征。疼痛的部位和性质在不同患者中表现不一。多为慢性久病(Bệnh mãn tính),病势缠绵(Bệnh nặng),亦可急性起病(Bắt đầu cấp tính),病程较短(Thời gian bệnh ngắn hơn)。发病的轻重与寒冷(Trọng lượng lạnh)、潮湿(Ẩm ướt)、劳累(Thâm nhàn)以及气候变化和饮食变化等有关。临床表现突然或缓慢地自觉肢体关节肌肉疼痛(Đau cơ khớp chân)、屈伸障碍

(Rối loạn vận động) 为本病的症状学特征, 或游走不定(loitering), 恶风寒(Bệnh phong lạnh), 或痛剧(Đau đớn phàm equalizer), 遇寒则甚, 得热则缓; 或手足笨重(Cồng kềnh), 活动不灵(Hoạt động không hoạt động), 肌肉麻木(Tê cơ); 或肢体关节疼痛(Đau khớp), 痛处欣红灼热(Sự nóng bỏng), 筋脉拘急(Các cơ bắp trong tình trạng khấp cấp); 或关节肿大变形(Các khớp bị hình dạng biến dạng)者。治疗原则为祛邪活络(Loại bỏ các chất kích thích)、消肿止痛(Sung và giảm đau)。① 对有肢体关节, 肌肉酸痛, 上下左右关节游走不定, 以寒痛为多见, 亦可轻微热痛, 或见恶风寒, 舌苔白苔(Lưỡi màu trắng), 黄苔(Lưỡi màu vàng)或灰黑苔(Lưỡi màu xám mầu đen), 脉象为浮、滑、数、促(Mạch nổi, trượt, đếm và nhanh)等的患者, 用宣痹达经汤(Xuan bi da jing tang)治疗。方剂以蜂房(Tổ ong)、乌梢蛇(Rắn đen)、土鳖虫(De Bie)、螳螂(Bọ ngựa)通经活络(Thông qua hệ thống lưu thông)以宣痹(Thông tin tuyên bố); 用威灵仙(Ngọn núi Liao)、羌活(Qiang sống)、防风(Gió bắc)、秦艽(Gentian lớn)、稀莩草(Loãng xian cao cò)、青风藤(Màu xanh lá cây)疏风祛邪(Xuất khỏi ma quỷ); 当归(Bạch chỉ)养血活血; 穿山甲(pangolin)搜剔络脉瘀滞。② 对于肢体关节疼痛较剧, 甚至关节不可屈伸, 遇冷痛甚, 得热则减, 痛处多固定, 亦可游走, 皮色不红, 触之不热, 苔薄白(Lưỡi màu trắng), 脉弦紧(Mạch thắt chặt)等的患者, 治法为温经散寒(Nhiệt độ và lạnh), 祛风除湿(Thải và khử ẩm), 用乌头汤(Aotou soup)方药治疗。方中以制川乌(Udonthanidầu)、麻黄(xương chó)温经散寒(Nhiệt độ và lạnh), 宣痹止痛(Tuyên bố đau đớn)。用芍药(trưởng thành mùa xuân)、甘草(CAM thảo)缓急止痛(Chậm cơn đau); 黄芪(màu vàng)益气固表(Đồng hồ đo khí ổn định), 并能利血通痹(Lixue tong bi)用蜂蜜(Mật ong)益血养筋(Huyết dinh dưỡng các gân)。用乌头(Udonthanidầu)燥热之毒。可选加羌活(Qiang sống), 防风(Gió bắc), 秦艽(Gen tian lớn), 威灵仙(thần dược sàng sát)等祛风除湿(Thải và khử ẩm)。加姜黄(nghe)、当归(Bạch chỉ)活血通络(Lưu thông mạch máu)。寒甚者加制附子(Udonthanidầu), 桂枝(Cây quế)、细辛(một cách coi điệp cò)温经散寒(Nhiệt độ và lạnh)。③ 对有肢体关节疼痛(Đau khớp), 肌肤麻木(Tê da), 活动不便(Hoạt động bất tiện)等的患者, 治法为除湿通络(Hệ thống thông gió khử ẩm), 祛风散寒(Thải gió và lạnh), 用薏苡仁汤(Ribaralensúp)治疗。方以薏苡仁(Suối vàng), 苍术(chiêm thuật)健脾渗湿(Làm ướt lách); 羌活(Qiang sống), 独活(ngư một sống), 防风(Gió bắc)祛风胜湿(Thải qua gió để khỏi bị ướt); 川乌(Udonthanidầu), 麻黄(xương chó)、桂枝(Cây quế)温经散寒(Nhiệt độ và lạnh); 当归(Bạch chỉ), 川芎(hương quả)养血活血(Máu lưu thông máu); 生姜(Gừng), 甘草(CAM thảo)健脾和中(Spleen và trung bình)。关节肿胀者, 加秦艽(Gen tian lớn), 革薺(Sáp tới Xian), 防己(Phòng minh)和姜黄(nghe)除湿通络(Hệ thống thông gió khử ẩm)。肌肤不仁(Da không quan tâm)者, 加海桐皮(Tong da), 稀莩草(Loãng xian cao cò)祛风通络(Thông gió), 或加黄芪(màu vàng), 红花(Hoà đỏ)益气通痹(Bì quan) [8]。

4. 讨论

1) 科学技术是在研究物质运动与主观认识的基础上, 阐述人类对物质变化规律的一致性感悟而形成的知识体系的总称。翻译是在准确、通顺和完整的基础上, 把一种相对陌生的语言文字, 转换成相对熟悉的语言文字的过程, 促进不同语言背景的人群都能够充分的理解科学应用科学[9]。

2) 相对而言, 科技文献的翻译比文学作品的翻译相对容易一些。但是壮医药文献是产生于壮族民间, 服务于广大患者的一种独特的科技文献, 虽然用汉语言文字记载, 但是其词汇来源大多数是以壮族语言。例如胴(内脏), 廊(躯干), 巧(头颅), 隆(龙), 肥(火), 胴尹(胃痛), 笨浮(水肿)等, 很难用直译的方法表达原文的意思, 给越文翻译带来许多困难。

3) 随着交通, 通讯的快速发展, 中越两国居民友好往来的桥梁非常便利, 解除了地域隔阂。语言差别造成的语言隔阂不利于医学卫生知识的宣教与普及, 成为健康事业的瓶颈, 笔者认为开展壮医药词汇的中文越文翻译工作, 对提高双边居民阅读与理解防病治病知识, 对提高两国控制疾病的效果, 有一定的推动作用[10]。

基金项目

基金资助: 广西教育科学“十四五”规划 2022 年度高等教育国际化专项课题立项(2022ZJY3106); 百色市科学研究项目(百科 20184203)。

参考文献

- [1] 宋宁. 壮医道路理论初探[J]. 中国中医基础医学杂志, 2011, 17(5): 490-492.
- [2] 谢胜, 李建锋, 刘礼剑, 等. 通调“三道两路”治疗胃食管反流病理理论探微[J]. 中华中医药杂志, 2019, 34(6): 2529-2531.
- [3] 唐汉庆, 黄岑汉, 黄秀峰, 等. “三道两路”、“毒虚致病论”与壮医体质治疗学内涵初探[J]. 中国中医基础医学杂志, 2015, 21(11): 1413-1415.
- [4] 梁烨, 邹才华, 李近都, 等. 石斛药用次生代谢产物及其基因克隆研究进[J]. 中华中医药杂志, 2018, 33(12): 5511-5514.
- [5] 唐汉庆, 黄岑汉, 赵玉峰, 等. 壮医“三道两路”理论的辨析及应用[J]. 中华中医药杂志, 2015, 30(12): 4236-4239.
- [6] 马达. 历史上中医中药在越南的传播和影响[J]. 医学与哲学(人文社会医学版), 2008, 29(3): 61-62.
- [7] 刘炎铭. 中国文化对越南文化的影响研究[C]//《外国语文论丛》编辑部. 外国语文论丛: 第 8 辑. 成都: 四川大学出版社, 2018: 10.
- [8] 古小松. 越南文化的特点、发展趋势与中越文化交流[J]. 文化软实力, 2018, 3(2): 58-67.
- [9] 梁烨. 立项课题档案馆藏情况的跟踪调查及其管理思考[J]. 服务科学和管理, 2021, 10(1), 6-10.
- [10] Liang, Y., Zou, C., Li, J., et al. (2019) Research Progress of Medicinal Secondary Metabolites and Gene Cloning of *Dendrobium officinale*. *Medicinal Plant*, **10**, 16-18, 23.